

המפגש ה-35 של החוג הישראלי לבלשנות ע"ש חיים רוזן

יום שלישי, ט"ז בשבט, 22 בינואר 2019 | קמפוס הר הצופים, בית מאירסדורף, חדרים 403, 405

9.00-8.30 **התכנסות והרשמה**

9.15-9.00 **ברכות**

פרופ' חוה בת-זאב שילדקרוט - נשיאת האגודה
פרופ' ערן כהן - סגן דיקן הפקולטה למדעי הרוח, האוניברסיטה העברית
פרופ' משה טאובה - החוג לבלשנות, האוניברסיטה העברית

11.00-9.15 **מושב ראשון - יו"ר: חוה בת-זאב שילדקרוט** **חדר 405**

אולגה קפליוק מספר עקרונות יסוד בהתפתחות השמית החדשה
ליאור לקס בין מורפולוגיה לתחביר בערבית פלסטינית ובעברית
דני כלב תבניות הציווי בעברית בת זמננו
עינת קוזאי תפקיד המסגרת הסמנטית של הפועל במיפוי של צורה לפונקציה

11.15-11.00 הפסקת קפה

13.00-11.15 **מושב שני - יו"ר: יעל זיו** **חדר 405**

חגית שפר מהוספה לויתור - המילית 'גם'
משה טאובה גלגוליו של השימוש במילת היחס 'אצל' וגבולות ההשפעה של מגע בין לשונות
דנה טאובה על כמה דגמים שבראשם הכינוי 'זה' בעברית בת-ימינו
אנה ענבר על תפקידי הרשימות בשיח: ניתוח המחוות הנלוות לרשימות בשיח העברי הדבור

14.00-13.00 הפסקת צוהריים

14.30-14.00 **אסיפה שנתית - דו"ח כספי**, בחירות בעלי התפקידים לקדנציה הבאה וקביעת מקום הכנסים הבאים

15.45-14.30 **מושב שלישי - יו"ר: יוסף גייגר** **חדר 405**

נורית שובל-דודאי המילים שאולות מן הלטינית אל המקורות היהודיים הבתר-מקראיים ומעמד הלטינית בא"י הרומית
דנה שלו הפרטיקולה הֶדְ וְהִבְעַת רמות מחוייבות ביוונית עתיקה
ליהי יריב-לאור התנהגותם התחבירית של ביטוי מספר: ממצאים מן הסינית המודרנית

16.00-15.45 הפסקת קפה

17.15-16.00 **מושב רביעי**

יו"ר: **דנה טאובה** **חדר 405**
קרלו מלוני ושאול רבפוגל שימוש ברשתות
נוירונים לשחזור מילים בפרוטו שפות
רון קוזר והדר נץ הגיית השווא בקריינות המקרא
שפרה שנול הסוד הכמוס של תרגומי המקרא
בלשונות היהודיים

17.30-17.15 הפסקת קפה

18.20-17.30 **מושב חמישי**

יו"ר: **נמרוד שתיל** **חדר 405**
רותי ברדנשטיין מצירוף הוצאה מן הכלל לאופרטור
שלילה: המקרה של 'בלתי' במקרא ובעברית בת ימינו
רחל טל עיונים בלשון התשובות בפרובנס
של ימי הביניים - הראב"י אב"ד כמקרה בוחן

יו"ר: **רות בורשטיין** **חדר 403**
פבלו קירצ'וק שפת אנוש כאסטרטגיה
הישרדותית: היבטים אוולוציוניים
נמרוד שתיל ליטון עממי במרשתת והנלמד ממנו
קרן דובנוב חצילים ובצל, אורז ועדשים - בין שם
קיבוצי לשם פריט ובין יחיד לרבים

יו"ר: **לאה סביצקי** **חדר 403**
אושרי זיגלבוים 'כבשנו או שחררנו' -
תמורות סמנטיות בהמשגה של מקראות הלימוד
בת-ציון ימיני על מאפיין של לשון מקוונת
בספר לילדים

דמי חבר: 80 שח, לגימלאים 60 שח, לסטודנטים 40 שח.
התשלום חל על כל המשתתפים, מרצים כאורחים.

הוועדה המארגנת: פרופ' חוה בת-זאב שילדקרוט, ד"ר איתן גרוסמן, ד"ר לאה סביצקי,
פרופ' דנה שלו, ד"ר מיכל מרמורשטיין וד"ר אביב אמית

ruti.bardenstein@gmail.com
keren.dubnov@mail.huji.ac.il
oshriyaffe@gmail.com

dana.taube@mail.huji.ac.il
moshe.taube@mail.huji.ac.il
rachel.tal@mail.huji.ac.il
yeminib@gmail.com
lihi.yariv-laor@mail.huji.ac.il
ronkuzar@gmail.com
dannykk@inter.net.il
lior.laks@biu.ac.il
carlomeloni@mail.tau.ac.il
hadar.netz@gmail.com
inbara9@gmail.com
enniesh@gmail.com
pkirtchuk@gmail.com
olga.kapeliuk@mail.huji.ac.il
shauli321@gmail.com
nurit.shoval@gmail.com

donna@mail.huji.ac.il
123shif@gmail.com
gmail.comhagit.shefer@
nimrods@Zefat.ac.il

אוניברסיטת תל אביב
האקדמיה ללשון העברית
אוניברסיטת תל אביב
מכללת אורנים

האוניברסיטה העברית בירושלים
האוניברסיטה העברית בירושלים
האוניברסיטה העברית בירושלים
מכללת לוינסקי

האוניברסיטה העברית בירושלים
אוניברסיטת חיפה

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
אוניברסיטת בר-אילן

אוניברסיטת תל אביב
אוניברסיטת תל אביב

אוניברסיטת תל אביב
אוניברסיטת תל אביב

האוניברסיטה העברית בירושלים
אוניברסיטת בר-אילן
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
האקדמיה ללשון העברית

האוניברסיטה העברית בירושלים
האוניברסיטה העברית בירושלים
המכללה האקדמית בית ברל
המכללה האקדמית צפת

ברדנשטיין רותי
דובנוב קרן
זיגלבוים אושרי

טאובה דנה
טאובה משה
טל רחל

ימיני בת-ציון
יריב-לאור ליהי
כוזר רון

כלב דני
לקס ליאור

מלוני קרלו
נץ הדר

ענבר אנה
קוזאי עינת

קירצ'וק פבלו
קפליוק אולגה

רבפוגל שאול
שובל-דודאי נורית

שלו דנה

שנול שפרה
שפר חגית

נמרוד שתיל

מספר עקרונות יסוד בהתפתחות השמית החדשה

אולגה קפליוק

חיים רוזן היה החוקר הראשון שהפנה מבט בלשני מודרני לתכונותיה ולהתפתחותה של העברית הישראלית כפי שהייתה מדוברת בימיו. יכול להיות מעניין לבדוק מה קרה גם בשפות שמיות חיות אחרות. ראוי לציין שמכל המגוון הרב של השפות השמיות הקלאסיות המוכרות לנו מאז האלף השלישי לספירה נותרו כיום בשימוש רק שרידים של הארמית ושל הערבית הדרומית (אחרי כשלשלת אלפים שנה של התפתחות רציפה), שתיהן בסכנת הכחדה, וצאצאיהם של געז בדמות השפות השמיות של אתיופיה ושל הדיאלקטים הרבים של הערבית הצפונית. לזה יש להוסיף את העברית הישראלית שהוחייתה כשפה מדוברת אחרי הפסקה של למעלה מאלפיים שנה. שפות חיות אלה נבדלות עכשיו אחת מהשנייה הרבה יותר מאשר בשלבים הקלאסיים שלהן. הן פרושות כיום על שטחים גיאוגרפיים עצומים המשתרעים ממאוריטניה במערב אפריקה ואתיופיה במזרחה ועד אפגניסטאן באסיה התיכונה. הן באו במגע עם שפות ממשפחות אחרות ושונות לגמרי שהשפיעו עליהן במידה זו או אחרת, למשל השפות האיראניות במקרה של הארמית החדשה והדיאלקט הערבי של מרכז אסיה, הברברית במקרה של הערבית הצפונית ואפילו שפות אירופיות כמו יידיש ופולנית במקרה של העברית הישראלית. יחד עם זאת יש עדיין הרבה מאד חומר משותף ביניהן וזאת לא רק באוצר המילים הבסיסי אלא בעיקר במבנה הבסיסי שלהן ובתהליכי התפתחותן. הסקירה תוקדש בעיקר לתופעות ולתהליכים דומים בשפות אלה במורפולוגיה ובפונולוגיה. ננסה לבחון באיזו מידה הם תוצאה של נטייה התפתחותית כללית של הלשונות שעניינה הבלשנות הכללית או ספציפית למשפחה השמית.

ביבליוגרפיה:

Kapeliuk, Olga: "Some common traits in the evolution of Neo-Syriac and of Neo-Ethiopian". *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 12 (1989): pp. 294-320.

Kapeliuk, Olga: "Some common innovations in Neo-Semitic". *13th Italian Meeting of Afro-Asiatic Linguistics – Udine May 2007*. Padova 2010: pp. 123-132 (online CAMSEMUD 2007).

Kapeliuk, Olga: "New Semitic: New verb forms, new usage". *Babel und Bibel: Proceedings of the 6th Biennial Meeting of the International Association of Comparative Semitics – Moscow 2015*. Winona Lake, Eisenbrauns 2016: pp. 87-103.

בין מורפולוגיה לתחביר בערבית פלסטינית ובעברית

ליאור לקס

המחקר בוחן מקרים של 'תחרות' בין מבנה מורפולוגי ומבנה תחבירי להבעת אותה משמעות. טענתי המרכזית היא כי ניתן לנבא באופן חלקי את הבחירה במבנה זה או אחרת על סמך גורמים מורפו-פונולוגיים וסמנטיים. הנושא ייבחן בשני תחומים בערבית פלסטינית ובעברית.

תצורת שייכות

ניתן להביע שייכות בדרך מורפולוגית, כלומר שימוש בכינוי שייכות חבור (ארנק-ארנקך, ובערבית: ג'זדאנ-ג'זדאנכ), ובדרך תחבירית, כלומר שימוש בכינוי שייכות פרוד (הארנק שלך, אל-ג'זדאנ תאבעכ/בתאעתכ). בלשון המדוברת בעברית, הדרך התחבירית נפוצה יותר, ולמעט קבוצה סגורה של מספר סוגי שמות, השימוש בכינוי שייכות חבורים נדיר באופן יחסי (ראו אורנ 1696, דובנוב 2000, נוימן 2013, ומחקרים נוספים). לעומת זאת, השימוש בכינויים חבורים הוא הדרך המרכזית בערבית פלסטינית. המחקר בוחן באלו מקרים קיימת בכל זאת העדפה לשייכות הפרודה בערבית פלסטינית, על סמך איסוף דוגמאות מן המרשתת ושיפוטי דוברים. ניכר כי ההעדפה לשייכות התחבירית מושפעת מאילוצים מבניים החוסמים את השימוש בכינויים חבורים. אדגים זאת באמצעות מילים שאולות. שימוש בכינוי שייכות חבורים בעברית נדיר עוד יותר במילים שאולות (אימייל- האימייל שלך/אימיילך) (שורצולד 2002), ואילו בערבית שימוש זה קיים לצד שימוש בכינויים פרודים (אל-אימייל תאבעכ, אימיילכ). עם זאת, במקרים שבהם למילים השאולות מבנה זר מובהק, קיימת העדפה לשימוש בכינוי גוף פרוד. הדבר בא לידי ביטוי בשמות בעלי יותר משתי הברות (המבורגר -אל-המבורגר תאבעכ/אימייל-המבורגר) או בשמות המסתיימים בתנועה (מנגו- אל-מנגו תאבעכ/מנגוכ). מבנים אלה אינם אופייניים לשמות בערבית, ונראה כי המערכת המורפולוגית אינה מטמיעה אותן בדרך המרכזית להבעת שייכות.

תצורת הזוגי

בערבית פלסטינית קיימת מערכת פוריה של תצורת זוגי בשמות עצם באמצעות הסופית -יג, למשל ולד 'ילד', ולד-יג 'שני ילדים', ולאד 'ילדים'. לעונת זאת, תצורת הזוגי בעברית נדירה ביותר והיא מוגבלת לקבוצה מצומצמת של שמות, בעיקר יחידות זמן (שנה-שנתיים-שנים). בשתי השפות ניתן להביע את הזוגי בדרך תחבירית, כלומר שימוש במספר שניים/שתיים עם צורת הריבוי (שתי שנים). שימוש בדרך זו נדיר בערבית פלסטינית, שכן בשפה זו לצורת הזוגי פוריות גבוהה. בעברית ניתן למצוא מספר לא מבוטל של דוגמאות למבנה זה, אולם גם תפוצתן אינה מקרית אלא נובעת מקריטריון סמנטי. כך למשל, כדי להביע את צורת הזוגי של חודש, מקובל יותר השימוש בחודשיים ופחות בצורה התחבירית (שני חודשים). עם זאת, עיון בדוגמאות במרשתת מראה כי שתי הדרכים אינן חופפות במשמעותן. הצורה חודשיים משמשת במשמעות כללית יותר (1), ואילו הצורה שני חודשים נפוצה יותר בקרי אינדיבידואלי, כלומר כשמדובר בחודשיים שאינם רצופים (2).

(1) מקבלים חודשיים ראשונים מתנה

<https://www.youtube.com/watch?v=514IPkHoSak>

(2) יש רק שני חודשיים שליליים.... זה חודש מאי...., וזה חודש ספטמבר....

<http://www.bizportal.co.il/wallstreet/news/article/592091>

בהרצאה יוצגו אילוצים נוספים שבעטיים קיימת העדפה למבנה אחד על פני משנהו.

ביבליוגרפיה

- אורנ, ע. 1969. שימושם של כינויי קנין חבורים ופרודים בלשון ימינו. הקונגרס העולמי למדעי היהדות 4, 117-122.
- דובנוב, ק. 2000. כינויי הקניין החבורים והפרודים של שם העצם בעברית המדוברת. בלשונות עברית 47, 21-26.
- נוימן, י. 2013. שייכות צמיתה בעברית הכתובה ובעברית הדבורה. הרצאה בכנס נאפ ה-31, ניו יורק.
- שורצולד, א.ר. 2002. פרקים במורפולוגיה עברית. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

תבניות הציווי בעברית בת זמננו

דני כלב

אראה להלן כי בעברית בת זמננו לפחות חמש תבניות משמשות להבעת ציווי. אעמוד על ההבדלים הפרגמטיים ביניהן ואציע הסבר למגוון כה עשיר.

הציווי הנוטה רווח בעיקר בבניין קל בלקסיקון הבסיסי: **צא**, **לכו**, **בואי** ובמידה פחותה גם בבניין פיעל: **דברי**, **חכו**. בבניינים נפעל, הפעיל והתפעל השימוש בו נדיר למדי עקב מורכבותו המורפופונולוגית (Bolzky, 1979). כמו כן לפעלים מסוימים אין צורת ציווי נוטה: ***היהנו** >**תהנו**, ***כלו** >**תוכלו**.

הציווי הקטום (truncated imperative) מאפיין משלב דבור לא אורייני ומבוסס על השללת תחילית צורת חיווי עתיד בגוף שני או חיטוף תנועת התחילית: **כנס** >**תיכנס**, **שמעו** >**תשמעו**, **צפור** >**תזכור** (Bat-El, 1979; Bolzky, 2002). אכנה דגם שלישי בשם **ציווי מובלע**. הוא זהה צורנית לחיווי עתיד בגוף שני. זוהי תבנית הציווי הנפוצה ביותר בעברית הדבורה: כ-50% מכלל מבעי הציווי בקורפוס הם בתבנית זו (משלר ואחרים, 2017). הציווי המובלע מדוקדק לחלוטין בעברית. כלומר, המשמעות המצויה איננה תלויה היסק הקשרי. אריאל (Ariel, 2000) הראתה כי מבעי חיווי עתיד בגוף שני נושאים כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא (1 להלן), בניגוד למבעי ציווי מובלע, שבהם צורת תפעל מופיעה בלא כינוי גוף מפורש (2 להלן):

1. איזה כיף לדעת **שאת תהיי** אמא של הילדים שלי (משלר, על גברים נשים והדדיות, 7–9)
2. מיום שהתחתנת איתו את האמא שלו. לכן **תהיי** אמא שלו. **שימי** לב למצוקות שלו, למה שחסר לו (יהדות נט, 30.11.2013)

אציע מבדק נוסף לזיהוי על פי השלילה. ב-(1) הפועל נשלל באמצעות **לא**, אך ב-(2) **אל** היא מילית השלילה של **תהיי**.

תבנית ה**בינוני המצווה** כוללת כינוי גוף שני מפורש וצורת בינוני תואמת:

3. נתתי כזו צעקה. אמרתי לו: עכשיו **אתה מחייג** לטכנאי הכי בכיר! (משלר, מכונת הכביסה, 147–150)
 4. **את לא שואלת** שאלות! (לבנה זוהרים, האח הגדול עונה 5, אוגוסט 2013)
- הבינוני המצווה תקיף מציוויים מבוססי-תפעל. לכן השימוש בו קביל בנסיבות בלתי פורמאליות כגון בין הורים לילדיהם, בין מכרים (4 לעיל) או בהבעת מעורבות רגשית גבוהה (3 לעיל).
- הציווי הסתמי** מבוסס על שם הפועל. הוא משמש בפניה אל נמענים לא מוכרים או לצורך ניטרליות מגדרית, לדוגמה בהוראות כביסה:
5. **יש לכבס** צבעים כהים בנפרד
 6. **אין לייבש** במייבש כביסה

בעברית הדבורה, נהוג להשמיט את המילית יש (7) ולהחליף את **אין בלא** (8):

7. נא לשמור על השקט!
8. לא לחנות ליד השער!

לטענתי ריבוי תבניות הציווי משקף צרכים תקשורתיים שונים בהתאם לנסיבות – הציווי הבינוני ממצק סמכות, בעוד הציווי הסתמי מאפשר לדוברת להימנע מפירוט מגדרי ומספרי. עם זאת ריבוי תבניות הציווי מעיד כי העברית תרה אחר תבנית ציווי אחידה שתחליף את הציווי הנוטה. שכיחותו הגבוהה של הציווי המובלע מעידה כי היא תבנית הציווי הבלתי מסומנת בעברית בת זמננו.

ביבליוגרפיה

- Ariel, M. (2000). Development of person agreement markers: From pronouns to higher accessibility markers. (M. Barlow, & S. Kemmer, Eds.) *Usage-based models of language*, 197–260.
- Bat-El, O. (2002). True Truncation in Colloquial Hebrew Imperatives. *Language*, 78(4), pp. 651–683.
- Bolzky, S. (1979). On the new imperative in Colloquial Hebrew. *Hebrew Annual Review*, 3, pp. 17–24.

משלר, י' ואחרים (2017). מאגר העברית המדוברת של אוניברסיטת חיפה.

תפקיד המסגרת הסמנטית של הפועל במיפוי של צורה לפונקציה

עינת קוזאי

הקשר בין מובן הפועל לערכיות התחבירית שלו היווה המוקד של ניתוחים בלשניים רבים באמצע המאה הקודמת (ראו למשל Tesnière, 1959). בשנות השבעים הבלשן Charles J. Fillmore הדגים במספר מאמרים חשובים כיצד ההבדלים בערכיות התחבירית של פעלים בעלי מובן דומה ניתנים להסבר באמצעות מסגרות סמנטיות, קרי הסכמטיזציה של חוויות אנושיות בסיסיות כגון 'שיפוט', 'סחר חליפין' ועוד. כך, למשל, הן הפועל 'לקנות' והן הפועל 'למכור' משתייכים למסגרת הסמנטית 'סחר חליפין' הכוללת את המוכר, את הקונה, את הטובין ואת הכסף. אולם, בעוד שהפועל 'לקנות' מתמקד בקונה ובטובין, הפועל 'למכור' מתמקד במוכר ובטובין. מסיבה זו, הקונה והטובין הם אלמנטים תחביריים הכרחיים במבעים הכוללים את הפועל 'לקנות' ('הוא קנה מכונית') בעוד שהמוכר אינו אלמנט תחבירי הכרחי ('הוא קנה מכונית מדני'). המצב הוא הפוך במבעים הכוללים את הפועל 'למכור' (Fillmore, 2006). במסגרת תורת דקדוק התבניות, המסגרות הסמנטיות של פעלים נחשבות לאחד מהאלמנטים המשחקים תפקיד בפענוח התגלמות לישויות (constructs) של תבניות דקדוקיות מופשטות לצד המשמעות העצמאית של התבנית (Goldberg, 2010).

בהרצאה זו כוונתי לבחון כיצד המסגרת הסמנטית של הפועל משחקת תפקיד לא רק בפענוח תבניות, אלא גם באופן התהוותן. לשם כך, יוצגו שני מקרי מבחן: (א) ההבדל בפונקציה השיחית של שתי תבניות בעלות מובן מילולי דומה – 'תקשיב/י' ו'תשמע/י'. (ב) ההתהוות של התבנית 'מה את/ה אומר/ת' להבעת יחס הדובר כלפי אמירה נוגדת ציפיות של בן השיח לאור עדויות היסטוריות לשימוש דומה בצורה 'מה אתה מדבר'. בשני מקרי המבחן היקרויות הצורות במאגרים מקוונים המתעדים את העברית לתקופותיה (פרויקט שו"ת, מפעל המילון ההיסטורי, אתר עיתונות יהודית היסטורית, מעמ"ד והמרשתת) יהוו הבסיס לניתוח הקשר בין המסגרת הסמנטית של הפועל לפונקציית התבנית שהתהוותה ולבחינת האופן שבו התמקדות בפן מסוים במסגרת הסמנטית מונעת את אפשרות ההתהוות של תבנית דומה אחרת בפונקציה זו. אם כן, מחקר זה מדגים כי, לצד סוג הפועל (תפיסה חושית, דיבור), המסגרת הסמנטית משפיעה על התהוות תבנית בפונקציה ספציפית (Bat-Zeev Shyldkrot, 1997) ומשחקת תפקיד בהעדפה של דוברים מיפוי מסוים של צורה ופונקציה על פני מיפוי אפשרי אחר.

ביבליוגרפיה

- Bat-Zeev Shyldkrot, Hava. 1997. "La grammaticalisation des auxiliaires: le cas de *voir*." *Scolia*, 8:205-225.
- Fillmore, Charles. J. 2006. "Frame semantics." In *Cognitive Linguistics: Basic Readings*, edited by Dirk Geeraerts. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 373-400.
- Goldberg, Adele E. 2010. "Verbs, constructions and semantic frames." In *Syntax, Lexical Semantics and Event Structure*, edited by Malka Rappaport Hovav, Edit Doron & Ivy Sichel. Oxford: Oxford University Press. 39-58.
- Tesnière, Lucien. 1959. *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Librairie C. Klincksieck.

מהוספה לויתור – המילית "גם"

חגית שפר

מטרת ההרצאה לחקור את המבנה הפנימי של המילית "גם" במסגרת המושגית של דקדוק התבניות. המילית "גם" מביעה משמעויות של הוספה של פריט או מצב אך גם של ויתור שמשמעו אי מימוש של מצב המצופה להתקיים. מילונים מחלקים את המשמעויות של "גם" לשני סוגים אלו אך לעתים יש קושי להבחין בין שתי המשמעויות. בנוסף, המילית "גם" מופיעה במגוון ביטויים מורכבים אשר מביעים אף הם שתי משמעויות אלו. למשל, הביטויים "מה גם", "גם ככה" ו"גם כן" מביעים הוספה כגון במשפטים "בית החולים יוספטל אינו מבצע סוג זה של ניתוחים, למרות קיומו של מיכשור מתאים. מצב זה אינו הגיוני, מה גם שהמתנה לניתוח כזה במרכז הארץ אורכת שנה וחצי". הביטויים "גם", "גם כי" ו"גם אם" לעומת זאת מביעים ויתור וניתן להחליפם במילה "אפילו" במשפטים כגון "כל אדם, גם כזה שאינו מאבד את קור רוחו בקלות, מתעצבן לפעמים ממקרים כאלו" או במשפט "יש לזכור שנפילות בגיל המבוגר מסכנות את הקשישים גם אם הקשיש לא שובר עצם".

בהסתמך על דקדוק התבניות, מציעה ההרצאה כי ההיקריות השונות של "גם" מביעות שימושים שונים של תבנית לשונית. על פי התיאוריה, תבנית היא צימוד בדרגות שונות של אבסטרקציה המורכב מצורה ומשמעות אשר אינה תמיד מובנת ממשמעות סך חלקיו של הביטוי ולפיכך היא לעתים בלתי קומפוזיטיונלית. בהרצאה נטען כי המילית "גם" מתפקדת כתבנית לשונית סכמטית למחצה וכי אפשר לתאר את משמעויותיה הרבות על גבי רצף. בצידו האחד של הרצף נמצא דוגמאות למשמעויות שונות של הוספה ואילו בקצהו האחר נמצא דוגמאות למשמעויות של ויתור אשר ניתן לתאר במונחים של הוספה. בנוסף, נדגים כי לא תמיד ניתן לייחס ל"גם" משמעות זו או אחרת מראש וכי פרשנות הביטוי תלויה בהקשר ובמיקומו במשפט. מעבר לכך, יראה ניתוח הדוגמאות כי משמעויות הביטויים אינה תמיד ניתנת לחיזוי בהתבסס על משמעות מרכיבי הביטוי, אך הידע הלשוני של דוברי השפה מכיל בתוכו את הצימוד הנידון ולפיכך הם מקשרים בין המשמעויות הקונבנציונלית שלו למבנהו התחבירי.

העקרונות אשר מנחים מחקר זה מוצאים תמיכה רבה בגישה הקוגניטיבית לחקר השפה. על פי גישה זו, אין הפרדה מלאה בין קטגוריות, אלא השפה מורכבת מרצפים בין קטגוריות אשר חופפות זו את זו באופן חלקי. תופעות אלו מתוארות בדרכים שונות גם בשפות אחרות. ראייה זו מאפשרת מבט כוללני יותר על השפה ומאפשרת התייחסות לתופעות מרכזיות כמו גם לתופעות שוליות כביכול תוך תיאור הקשר הקיים ביניהן.

ביבליוגרפיה

- Bat Zeev Shyldkrot. Hava. 1995. Subordonnées circonstancielles et dépendance sémantique. Comparison, concession et condition: grammaticalisation et sens des connecteurs. *Faits de Langues*. 145-154.
- Goldberg, Adele E. 2013. Constructionist approaches. In Hoffmann T. and Trousdale G., (eds.) *The Oxford handbook of construction grammar*. Oxford: Oxford University Press, 15–31.
- Harris, M. 1988. Concessive clauses in English and Romance. In Haiman, J. and Thompson, S. (eds.). *Clause combining in grammar and discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 71-100.
- Livnat, Z. 2010. *Rhetoric of the scientific article*. Language and the discourse community. Ramat-Gan: Bar Ilan.
- Shefer, H. 2018. The meaning and development of Hebrew scalar modifier *kexol*. To be published in *Topics in Linguistics*.

גלגוליו של השימוש במלת היחס 'אצל' וגבולות ההשפעה של מגע בין לשונות

משה טאובה

מלת היחס 'אצל' המצוייה כבר בעברית מקראית במשמעות של קירבה וסמיכות במקום, ידעה עם הזמן התרחבות בתחומי משמעויותיה והחלה לשמש גם במשמעות 'בשביל', ו-'לפי דעת', ובמבני קיום החלה לשמש להבעת שיוך, זאת בתחילה בהשפעת הערבית שבה ענך משמשת לכך, ואח"כ בהשפעת היידיש והלשונות הסלאויות שאף בהן מילות היחס המקבילות משמשות להבעת שיוך. גם בתחילת דרכה של העברית החדשה עדיין שמה 'אצל' להבעת שיוך, אך בסופו של דבר נושלה מתפקידה זה ע"י המבנה המקביל עם מלת היחס 'ל-' ששימשה לכך מלכתחילה. גם מן התפקידים של הבעת קירבה וסמיכות מקום נושלה ע"י מלות היחס 'ליד' ו-'על יד' המצויות אף הן למן ימי המקרא, ונותרו לה בלשון המדוברת ובלשון הכתובה התת-תקנית שימושים כגון 'בשביל', 'לפי דעת', וכן התפקיד של הבעת הפועל במבעים ביצועיים של איום. ההרצאה תתאר את גלגוליו המשמעות הללו ותנסה להסביר את כיוונה.

ביבליוגרפיה

- איתן, עלי. על "שני ביטויים בסגנון העברית של ימי-הביניים". לשוננו לעם. מחזור כ"ט, תשל"ח. ע' 282.
גולדנברג, אסתר. שני ביטויים בסגנון העברית של ימי-הביניים. לשוננו לעם. מחזור כ"ח, תשל"ח. ע"ע 108-118.
גולדנברג, אסתר. עוד על שני ביטויים בסגנון ימי הביניים. לשוננו לעם. מחזור ל, תשל"ט. ע"ע 221-224.
Hagège, Claude 2010. *Adpositions: Function-Marking in Human Languages*. Oxford – N.Y. : Oxford University Press.
Isačenko, Alexander V. 1974. On 'have' and 'be' languages (a typological sketch). In: M. Flier (ed.) *Slavic Forum: Essays in Linguistics and Literature*. The Hague – Paris: Mouton. 43-77.
Joseph, Brian 2013. Multiple sources and multiple causes multiply explored. *Studies in language* 37 (3), 675-691.
Lyons, John. 1967. A Note on Possessive, Existential and Locative Sentences. *Foundations of Language*. 3/4. 390-396.
Matras, Yaron and Leora Schiff 2005. Spoken Israeli Hebrew Revisited: Structures and Variation. In: Philip S. Alexander *et alii*, (ed.), *Studia Semitica : The Journal of Semitic Studies Jubilee Volume*. Oxford University Press. [=Journal of Semitic Studies Supplement 16], 145-191.

על כמה דגמים שבראשם הכינוי זה בעברית בת-ימינו

דנה טאובה

הכינוי זה ותפקידו במשפט השמני תואר רבות במחקר העברית, הסיבה לכך נעוצה אולי בייחודו להתייחס ליסוד מומשג ('ילדים זה שמחה') או לתוכן (להשיג את המשרה זה המטרה שלו; יקבל חופש – טוב. לא יקבל – זה הצרה שלו). ולא רק לרפרנט (הבית זה הרכוש היחיד שנשאר לו).

במאמרה "תפקודה של 'זה' הבלתי לקסיקלית בעברית בת-ימינו" מתארת רבקה הלוי את סביבות היקרותו של הכינוי זה שהוא, לדבריה, כינוי בלתי לקסיקלי נעדר תוכן רפרנציאלי מוגדר, וקובעת בצדק כי תפקידו הוא בעיקרו הצבעה על מוקד המסר. קביעה זו כמו גם קביעה דומה של משה אזר (1992) זוכה לאישוש מהותי בדגמי משפט שונים שהכינוי זה משמש בהם כ'פוקליזטור' מובהק, בין שהוא מופיע כחלק ממבנה מבוקע שלם, בלתי מושלם או חסר, ובין שהוא נקרה כמרכיב בפני עצמו. דוגמאות לדגמי משפט כאלה יהיו נושא ההרצאה המוצעת בזה.

במשפט המבוקע השלם שהפסוקית בו היא פסוקית זיקה עשויים להופיע שני הכינויים זה ו-הוא, והתפוצה הפונקציונלית ביניהם תלויה בגורמים כמו: סוג הטקסטמה ואופי היחסים במישור המסר בין שני חלקי המשפט המבוקע. לעומת זאת, בכל מקום שבו הפסוקית המפרשת (ה-glose) במשפט המבוקע היא לא פסוקית זיקה, הכינוי הוא מנוע ורק הכינוי זה יכול להופיע. הכינוי הוא גם לא יופיע במשפט מבוקע שהסבתו לא נשלמה (Imperfectly Transformed CS במינוחו של גדעון גולדנברג).

תפקידו של זה כפוקליזטור בולט במיוחד במשפטים שמבנה הביקוע שלהם אינו שלם, דהיינו הפסוקית המפרשת אינה מופיעה בו, אלא מוסקת בהקשר המיידני.

הכינוי זה עשוי, כאמור, להציג את מוקד המסר גם שלא במבנה ביקוע. ככזה הוא נוטה להעמיד משפט שלם בפוקוס.

הבחירה בהצגת הכינוי זה תחילה כחלק ממבנה שלם, בהמשך כחלק ממבנה לא שלם ובסופו של דבר כמרכיב עצמאי המציג משפט שלם היא בחירה תיאורית ואין היא באה לסמן שלבי התפתחות של תפקידו של זה בעברית.

ביבליוגרפיה

אזר משה, 1992. "לקראת הבנת מבנה המשפט הממוקד בעברית בת-זמננו", *העברית שפה חיה בעריכת ע' אורנן*, ר' בן-שחר, ג' טורי, הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, 87-99.

גולדנברג גדעון, 1977.

הלוי רבקה, 2006. "תפקודה של 'זה' הבלתי לקסיקלית בעברית בת-ימינו", לשוננו 68: 307-283.

Goldenberg, G. "Imperfectly-Transformed Cleft Sentences", *Proceedings of the Sixth World Congress of Jewish Studies*, I (1977) 127-133.

Shisha-Halevy A., *Structural Studies in Modern Welsh Syntax, Aspects of the Grammar of Kate Roberts*, Münster (1998).

על תפקידי הרשימות בשיח: ניתוח המחוות הנלוות לרשימות בשיח העברי הדובר

אנה ענבר

בהרצאה זו אבחן את התופעה של בניית רשימות בעברית המדוברת. מבנה הרשימה יוגדר כדגם המורכב מסט של יחידות לשוניות מכל סוג שהוא ('רכיבים') העומדות ביחס של אפוזיציה וממלאות תפקיד זהה בתוך הדגם, כאשר למבנה כולו יש כוונה תקשורתית אחת. בין הרכיבים מתקיימת הקבלה תחבירית, ולרוב גם הקבלה סמנטית והקבלה פרוזודית מסוימת. המאפיינים התחביריים, הפרוזודיים, הסמנטיים והדיסקורסיביים של המבנה נידונו בספרות המחקר, בעיקר תוארו המבנים בשפות אירופה (למשל, Jefferson, 1990). המחקר הנוכחי יציג את יחסי הגומלין בין המאפיינים האלה ובין הדפוסים המחוותיים הנלווים לבניית רשימות בשיח העברי הדובר. אראה כיצד ניתוח הייצוג המחוותי של בניית רשימות לצד הייצוג הלשוני שלהן יכול לתרום להבנה טובה יותר של התהליכים הקוגניטיביים המעורבים בבנייתן וכן של תפקידי הרשימות בשיח.

המחקר מבוסס על קורפוס הכולל ראיונות טליוויזיוניים – "חוצה ישראל", "שיחת נפש" ו-"חדר 101". הקורפוס כולל שיחות בין כ-40 דוברים ומשכו כ-20 שעות. מבני הרשימות זוהו על בסיס המאפיינים הלשוניים שלהם, וכן זוהו המחוות הנלוות למבנים האלה באופן שיטתי. מתברר שמחוות מסוימות מסמנות באופן שיטתי פירוט של קטגוריות מוגדרות, הצבעה על אלמנטים בלתי צפויים בקטגוריה, בנייה של קטגוריות אד הוק תוך מיקוד באלמנטים הבונים קטגוריה זו או תוך מיקוד בקטגוריה עצמה ועוד.

בהרצאה זו אציג את הדפוסים המחוותיים הנלווים למבני הרשימות בעברית המדוברת של ימינו, אגדיר את התפוצה של הדפוסים האלה ואראה את הקשר בין הייצוג המחוותי – תמונה חזותית וקונקרטי – לבין התפקידים של הרשימות בשיח והתהליכים הקוגניטיביים המתרחשים במוחו של הדובר. יתרה מזו, אראה שהתפוצה של הדפוסים השונים שופכת אור על הקטגוריזציה של תפקידי הרשימות בשיח.

לסיכום, המחקר הנוכחי יציג את בניית הרשימות בשיח כתופעה מולטי-מודלית ויצביע על יחסי הגומלין בין המאפיינים השונים של המבנה. אראה שמחקר המחוות הנלוות למבני רשימה יכול לתרום לניתוח שיטתי של המבנה ברמות שיה שונות.

ביבליוגרפיה

- Bertrand, R. & Priego-Valverde, 2017. Listing practice in French conversation: From collaborative achievement to interactional convergence. *Discours 20* (Revue de linguistique, psycholinguistique et informatique Laboratoire LATTICE): 3-33.
- Jefferson, G. 1990. List construction as a task and resource. In: G. Psathas (ed.), *Interactional competence*. New York: Irvington Publishers, 63-92.
- Selting, M. 2007. Lists as embedded structures and the prosody of list construction as an interactional resource. *Journal of Pragmatics* 39: 483–526.

המילים השאלות מן הלטינית אל המקורות היהודיים הבתר מקראיים ומעמד הלטינית בא"י הרומית

נורית שובל-דודאי

במאמר יסוד על מצב השפות בארץ ישראל הרומית (1982) העריך חיים רוזן את העדויות לתפוצתן של הלשונות שנהגו בפי יושבי הארץ: הארמית, העברית, והנבטית, היוונית, והלטינית. מאחר שהיוונית המשיכה לשמש כשפת השלטון בחלק המזרחי של האימפריה לאחר הכיבוש הרומי את האזורים בהם שלטו יורשי אלכסנדר, ביקש רוזן להתוות את הגבולות לשימוש בשפה הלטינית בארץ ישראל. הלטינית אף פעם לא חרגה, לדעתו של רוזן, מחוץ לגבולות של שפת מנהל ובשום עת לא שימשה כשפה של אוכלוסייה כלשהי, אלא הסתכמה בשימוש רשמי, כלומר לתקשורת של האוכלוסייה עם הרשויות המקומיות המוסמכות. העדות ללטינית הצטמצמה לטקסטים צבאיים ולפרסום מנהלי ונשארה חיצונית לעולם התרבותי של ארץ ישראל היהודית.

עם זאת, הראה רוזן, שלשם הערכת השפה כאמצעי תקשורת נדרשות עדויות לשוניות פנימיות ובדיקה של אוצר המילים השאלות אשר מעיד על מצב של מגע מהותי בין הלשונות. בהסתמך על הערכתו של שמואל קראוס, מחבר הדקדוק והלקסיקון של המילים השאלות מן היוונית ומן הלטינית אל הספרות הבתר מקראית, קיים יחס של מילה לטינית אחת על כל מאה מילים יווניות, כמעט כולן בתחום הצבא (decurio, pugio, praesidium) והמנהל (procurator, libellarius) מילים אלה לא נשאלו לדעתם של שני חוקרים אלה ישירות מן הלטינית אל העברית ואל הארמית היהודית, אלא בתיווך יווני, ומילים לטיניות מעטות שאינן מתועדות במקורות יווניים הן יד המקרה.

בעקבות הערכה מחודשת של המקורות הספרותיים, הכתובות והפירושים, לאורך תקופה ארוכה של 700 שנה, יש צורך לברר אם עדות המילים השאלות מן הלטינית אל המקורות היהודיים מתיישבת עם התמונה הכללית של מעמד הלטינית בין השפות שנהגו בארץ ישראל, של תפוצת השימוש בלטינית באזור, ושל המגעים בין הלשונות בארץ. עד כה לא נעשה ניסיון שיטתי לבחון במרוכז את כל המילים השאלות מן הלטינית במקורות הספרותיים. סקירה ממצה יותר מתאפשרת כעת משהושלם אוסף המילים הללו במסגרת מפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית.

אבקש לבדוק האם המילים השאלות בקורפוס יכולות ללמד אותנו על מעמדה של הלטינית בקרב תושביה היהודים של ארץ ישראל, ולבחון מחדש את שני הסייגים בהם אפיינו המלומדים את השפעתה, של הלטינית: הגבלתה לתחומי הממשל והצבא ושאלתה בתיווך היוונית.

ביבליוגרפיה

Rosén, H. B., 'Die Sprachsituation im römischen Palästina', *East and West: Selected Writings in Linguistics by Haiim B. Rosén*, München 1982, 489-513 [= Neumann, G. and Untermann, J., eds., *Die Sprachen im römischen Reich der Kaiserzeit* (Beihefte der Bonner Jahrb. cher, 40), Köln and Bonn 1980, 215-239].

הפרטיקולה הֵד והבעת רמות מחוייבות ביוונית עתיקה

דנה שלו

רקע:

כבר בעת העתיקה התייחסו היוונים למילית הֵד כמועדת לשימוש בתור מילה "יתרה", ובאותה נשימה הזכירו את כוחה לפאר ולהאדיר סגנון. כמו אחיותיה, ממשיכה הפרטיקולה הֵד לאתגר חוקרי לשון וכן את מתרגמי היוונית – ולא רק לשפות יעד עניות בפרטיקולות.

שימושיה של הפרטיקולה הֵד תוארו על ידי פילולוגים מודרניים עוד לפני Denniston הקלאסי וגם אחריו, כקשורים, בין השאר, לטמפוראליות, לקונקטיביות, למוכן מאליו, ולחד-משמעי. בהמשך ל-Denniston נוספו לדיון, בין השאר, אפיונים במימד השיח לגבי מחויבות משוערת של הדובר ושל הנמען ולגבי הסכמה הדדית; במימד של הדגשה ופוקוס; ובמימד של מגוון עמדות פרגמטיות וסוגי פעולות דיבור. במידה זו או אחרת, המישורים האלה תלויים במחברים והקורפוסים הנחקרים, שברובם דיאלוגיים. ואכן, ל-הֵד דקויות שימוש מגוונות בתבניות ובצירופים התלויות, בין השאר, במוסכמות של ג'נר, בסגנון אישי אופייני של מחבר, ובעוד קריטריונים הקשורים.

מוקד:

בהרצאתי אתמקד בשימושים במישור של ניווט הטקסט; במיוחד שימוש הֵד "אנאפורי" – בפרט ביחס לפעולת אמירה קודמת. כמו-כן ייבחן מימד עמדת המחבר כלפי מה שהוא אומר או בעמדה המצופה של הנמען והשימוש האירוני ב-הֵד בהקשרים אלה. נטפל גם בזיקות בין גווני היסוס, מחויבות וריחוק, וכן בשיתוף פעולה עם עושר אמצעים לשוניים אחרים לציון אנאפורה, ייצוג הבעה ועמדה.

תכנית ההרצאה:

ההרצאה תפתח במבט-על קצר מאוד של שימושי הֵד במחקר המוביל, תוך אזכור ממוקד יותר בקומץ שימושים פחות חקורים של הֵד בהקשר אירוני ופולמוסי אצל מחברים ספרותיים (למשל הרודוטוס ואפלטון) שהיו קרובים לליבו של חיים רוזן. בלי להגיע לתיאור אינטגרלי של מהות בסיסית משותפת, אציג בחלק השני של ההרצאה בדיקה, אצל המחבר היווני גאלינוס מן המאה השנייה לספירה, של שימוש הֵד להבעת מחויבות – או, מאידך, הֵד להטלת ספק אירונית – שימושי הֵד הכרוכים בהקשרים של פעולות דיבור (או של תהליכים פנימיים) מפורשות או משתמעות.

הבדיקה בחיבורים מאת גאלינוס מהווה הזדמנות לבחון קורפוס משל מחבר שהדיאלוגיות, מוסכמות הג'נר הטכני הפרשני, וסגנון החיבור שלו אינם מיוצגים דיים במחקר; עם זאת, כתיבתו של גאלינוס פולמוסית וחושפת עמדות גם תוקפניות וגם אפולוגטיות, סגנונו מהודר גם כשהוא מתפאר וגם כשהוא מצטנע, וחשוב לו לסמן עמדות מדעיות הן כמוסכמות, צפויות ומובנות מאליהן והן כמוטלות בספק; גאלינוס נמצא בדיאלוג מתמיד עם דעותיהם ואמירותיהם של רופאים והוגים קודמים ובני זמנו. כהזדמנות יוצאת דופן לחקירתנו, קיימים חיבורים של גאלינוס גם בתרגומים לערבית של ימי הביניים, ואלה מזמנים לנו מסגרת ייחודית של תרגום לשפה עניה בפרטיקולות, אך עשירה באמצעים חלופיים שלעיתים חושפים באופן חד ומפורש יותר את האפקט של הפרטיקולה בסביבתה הלשונית במקור, או כפי שהובנה במסורת ובעיני המתרגמים.

ביבליוגרפיה

Denniston, John D. ²1954. *The Greek Particles*. Oxford.

van Emde Boas, Evert. *Tragic Evidentiality? A Study of δὴ in Tragedy*. MA Thesis.

van Erp Taalman Kip, A. Maria. 2009. 'καὶ μήν, καὶ δὴ and ἤδη in Tragedy and Comedy' in S. Bakker and G. Wakker (eds), *Discourse Cohesion in Ancient Greek*, Leiden – Boston, 111-133.

Sicking, C.M.J., 1993. 'Devices for Text Articulation in Lysias I and XII', in C.M.J. Sicking & J.M. Van Ophuijsen (eds), *Two Studies in Attic Particle Usage: Lysias & Plato*. Leiden, 1-66.

Sluiter, Ineke. 1997. 'Parapleromatic Lucubrations', in A. Rijksbaron (ed.), *New Approaches to Greek Particles*. Amsterdam, 169-214.

Van Ophuijsen, J.M. 1993. 'οὖν, ἄρα, δὴ, τοίνυν: The linguistic articulation of arguments in Plato's *Phaedo*', in C.M.J. Sicking & J.M. Van Ophuijsen (eds), *Two Studies in Attic Particle Usage: Lysias & Plato*. Leiden, 67-164.

התנהגותם התחבירית של ביטויי מספר: ממצאים מן הסינית המודרנית

ליהי יריב-לאור

התנהגותם המורפולוגית או המורפוסנטקטית של ביטויים שבהם שם העצם מלווה במספר ("ביטויי מספר" (quantized phrases), השונה מביטויים מקבילים שבהם שם העצם אינו מלווה במספר או בציון כמות, צוינה לגבי שפות כגון רוסית ושוודית (Xiang et al. 2011, Filip 2000). בסינית המודרנית, שבה ההבחנות הן בתחום התחביר בעיקרן, ממלאים ביטויי מספר תפקידים תחביריים אחדים שכל אחד מהם מתאפיין בייחוד משלו.

בניגוד לביטויי מספר בעברית או באנגלית, למשל, שבהן ביטוי מספר די לו בשם העצם המלווה במילת מספר (שלושה ספרים, three books וכיו"ב), בסינית המודרנית ביטוי מספר מורכב משם העצם ולפניו "מילת מדידה" מוצרכת שלפניה מילת המספר, כך: (ספר) shu (מילת מדידה לספרים) san (3) ben = "שלושה ספרים". מעטים מאוד הם המקרים שבהם שם העצם עצמו הוא המהווה גם "מילת המדידה" של עצמו ואינו מצריך מילת מדידה נפרדת, כגון "שלוש שנים", san nian, "שלוש שנות גיל".

במקרים הבאים מתגלה ניגוד מהותי בין משפט שבו ביטוי מספר לבין משפט שבו שם העצם איננו מלווה במספר:

1. כאשר ביטוי מספר הוא המהווה את החלק הפרדיקטיווי של המשפט.
2. כאשר ביטוי מספר מופיע לאחר הפועל במשפט – בין שהוא בתפקיד מושא ישיר ובין שהוא בתפקיד משלים דוראטיבי.

הממצאים מן הסינית המודרנית יבהירו את תכונותיהם התחביריות והסמנטיות של ביטויי המספר ויעלו מושגים כגון פרדיקטיוויז, מוגדרות וסופיות האירוע.

ביבליוגרפיה

- Filip, Hana. 2000, "The Quantization Puzzle," in *Events as grammatical objects, from the combined perspectives of lexical semantics, logical semantics and syntax*, ed. by James Pustejovsky and Carol Tenny, Stanford: CLSI Press, pp. 3-60.
- Krifka, Manfred. 1989, "Nominal Reference, Temporal Constitution and Quantification in Event Semantics," in *Semantics and Contextual Expressions* ed. by Renate Bartsch, Johan van Bentham, and Peter van Emde Boas, Dordrecht: Foris, pp. 197-235.
- Xiang, Ming, Boris Harizanov, Maria Polinsky, and Ekaterina Kravtchenko. 2011. "Processing Morphological Ambiguity: An Experimental Investigation of Russian Numerical Phrases." *Lingua* 121 (3): 548–560.

שימוש ברשתות נוירונים לשחזור מילים בפרוטו-שפות

קרלו מלוני ושואל רפוגל

מחקר זה הינו ניסיון ליישום כלי חישובי בשם "רשתות נוירונים" בתחום הבלשנות ההיסטורית. השימוש בכלי חישובי זה נועד להקל על עבודת הבלשנים, ולבסס את המחקר הבלשני ההיסטורי על בסיס כמותי-אמפירי שיאפשר הסקת מסקנות כלליות בנוגע לשינוי הלשוני. במחקרנו בחנו את יכולותיה של הרשת לשחזר מילים בפרוטו-שפה על סמך המילים בשפות הבת. כמקרה בוחן בחרנו בשפה הלטינית (ששימשה כפרוטו-שפה) ובשפות הרומאניות, מפני שתיעודן הנרחב איפשר לאמן את הרשת על מסד נתונים רחב ואיכותי.

הרשת קיבלה כקלט קורפוס משווה שהכיל מעל ל-16,000 מילים בשפות הלטינית, הצרפתית, האיטלקית, הספרדית, הפורטוגזית והרומנית, ונדרשה לשחזר כ-3000 מילים לטיניות בעזרת המקבילות האטימולוגיות בשפות אלו. הרשת הצליחה לשחזר את המילים הלטיניות בדיוק של 74% (או בדיוק של 94%, אם מתעלמים ממספר מצומצם של מילים שעברו שחיקה פונולוגית רבה). ניתוח התוצאות מעלה שהשגיאות אינן אקראיות, אלא תואמות את חוסר השקיפות של השינוי הלשוני, דבר המעיד על קשר הדוק בין יכולות הרשת לריאליה הפונולוגית של ההתפחות הדיאכרונית בשפות הבת.

כמו כן, יישמנו מספר שיטות חישוביות נוספות בשביל לענות על שאלות הרלוונטיות לתחום הבלשנות. כדי לבדוק אילו שפות אינפורמטיביות יותר עבור הרשת לשיחזורן של המילים הלטיניות השתמשנו בטכניקה הנקראת "Ablations". במסגרת הטכניקה הזו הרשת מקבלת קלט חלקי, והתוצאות המתקבלות ממנו מושוות לתוצאות המתקבלות עם הקלט המלא. האינפורמטיביות של השפות השונות מעידה על מרחקן מהלטינית, מידע המאפשר להעניק מדד כמותי להתרחקות של כל אחת משפות הבת מהשפה המקורית.

בנוסף, ביצענו ניסוי שני שמטרתו לכמת את הפער בין הייצוג האורתוגרפי של המילים בשפות השונות, לבין הביצוע הפונטי שלהן. הרשת קיבלה שני קלטים שונים: קלט אחד הכיל את רשימת המילים בייצוג האורתוגרפי המקובל, ואילו בקלט השני מילים אלו הופיעו בתעתיק ל-IPA. ההבדלים באחוזי הדיוק של שתי הקבוצות איפשרו לכמת פער זה, ובכך להגיע למסקנה חותכת לגבי קושי המערכת האורתוגרפית בכל אחת מהשפות.

ביבליוגרפיה

Alkire, Ti, and Carol Rosen. *Romance languages: A historical introduction*. Cambridge University Press, 2010.

Boyd-Bowman, Peter. *From Latin to Romance in sound charts*. Georgetown University Press, 1980.

Goldberg, Yoav. "Neural network methods for natural language processing." *Synthesis Lectures on Human Language Technologies* 10.1 (2017): 1-309.

שפת אנוש כאסטרטגיה השרדותית : הבטים אולוציוניים

פבלו קירצ'וק

מוצא הלשון היה בבחינת מוקצה מבחינה בלשנית אם בגלל הקושי להתחקות עליו וממילא הפיתוי להציע פתרונות לא מדעיים או בגלל חוסר הרלוונטיות שלו כביכול לנתוח הבלשני. ובכל זאת הוא נתן לחקירה מדעית בתנאי שמנחים מחדש נתונים לשוניים שעד עתה התעלמו מהם (Koestler 1964) ולוקחים בחשבון גם נתונים שאינם לשוניים גרידא אבל יש להם השפעה מכרעת על הווצרות היכלת הלשונית ותפקודה. ולא עוד אלא שיש להם בטוי לשוני גם בשפה כפי שהיא נרכשת, מתפקדת, משתנה ונפגעת, וביכלתם להפך על פניהם נתונים מקובלים שנשענים רק על הדקדוק ולענות על שאלות שהבלשנות המקובלת אפילו אינה שואלת. המודל שאני מציע להתפתחות היכלת הלשונית אצל האדם כפתרון השרדתי מראה כי מוצא הלשון רלוונטי ביותר לרכישתה, התפתחותה ותפקודה הנוכחי (Kirtchuk 1993, 2007, 2013, 2016). ממילא הוא רלוונטי גם להבנתה.

תקשורת קולית מלווה בתקשורת גסטואלית ראשונית מאפשרת תשומת לבו של פרט אחר לעבר גורם שלישי לצורך אזהרה או שתוף פעולה, שהפכו הכרחיים לאור העמידה על שתי רגליים ואבוד הכח בזרועות וממילא יכלת הטפוס. תקשורת זו היא הדאיקסיס, שהיא הקטגוריה האוניורסלית היחידה בלשון האדם – בנגוד לאבחנת שם ופעל, למשל - ואינה קיימת בתקשורת בע"ח. נעמד על מאפייניה ועל ייחודה בכמה וכמה שפות שונות טיפולוגית וגנאלוגית. נבדק אם מה שהבלשנות המבנית קוראת גוף ראשון, שני ושלישי אכן שייכים לאותה קטגוריה.

על חשיבות המרכיב האקוסטי בלשון נעמד כשנתבונן במיקום הלוע, larynx, אצל בוגר אנושי של שימפנזה ואצל תינוק אנושי. אשר לשפת סימנים, נתבונן בידיים של אדם בוגר, של תינוק ושל כמה קופי אדם. נענה לטענה הרווחת שרואה בשפת סימנים שפה ככל השפות.

Rizzolatti (2004) גלה תאי / נירוני-ראי, mirror neurons / cells, שמגיבים לא רק כשהפרט עצמו מעורב בפעולה, אלא כשפרט אחר מאותו מין ביולוגי מבצע אותה. נבדק באיזו מדה זה יכול להיות הבסיס לתקשורת הלשונית (Hicock 2010, Levy F. 2012).

נשים מוכשרות ופעילות יותר מגברים בכל הנוגע לתקשורת וממילא לשפה (Stangeland 2015), אך לא היה ידוע למה (Burman et al. 2008, Cheng et al. 2006). המודל שפתחנו כאן עונה על כך (Kirtchuk 2007, 2016).

נבדק את מקומו של הדקדוק בפילוגנזה, באונטוגנזה ובקריאוליטיקה ואת יחסן של קטגוריות דקדוקיות לעומת פונקציות פרגמטיות.

נראה כי הבלשנות היא לינגוויסטיקה, לא גראמטולוגיה והלשון קשורה לביולוגיה ולא למתמטיקה.

ביבליוגרפיה

- Burman D. et al., 2008. "Sex Differences in Neural Processing of Language Among Children", *Neuropsychologia*, 46/5, pp. 1349–62
- Cheng, Y. et al. 2006. "Gender differences in the human mirror system: a magneto encephalography study". *Neuro Report*. 17 (11): 1115–1119.
- Darwin, Ch. [1859] 1964. *On the Origin of Species and the Descent of Man*. Facsimile Ed. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- 1872. *The Expression of the Emotions in Man and the Animals*. London: John Murray.
- Kirtchuk. P. 1993. "Pronoms, Deixis, accords, classification : Morpohogenèse et Fonctionnement". Lille : ANRT.
- 2011b. "De G comme Géo- ou Grammato-centrique à H comme Hélio- ou Humano-centrique : L'interlocution, source pérenne du langage". *L'Interlocution comme paramètre*. Rennes: PUR.
- 2016a. *A Unified and Integrative Theory of Language*. Peter Lang : Oxford.
- Lamarck, J.-B. 1806-1809. *Philosophie zoologique*.
- Rizzolatti, G. & al., 2004. "The mirror-neuron system". *Annual Review of Neuroscience*. 27 (1): 169–192.
- Stangeland E. B., 2015. "Kindergarten Boys Less Interested in Language Activities", University of Stavanger .

הגיית השווא בקריינות המקרא

רון כוזר והדר ניץ

במלאת 20 שנה ללכתו של חיים רוזן מאתנו, נקדיש לו את עיסוקנו בנושא הצרורות והשוואים בעברית.

בספרו *העברית שלנו* (רוזן תשט"ז) דן רוזן בשאלת הביצוע הפונטי של צרורות פונמיים בעברית הישראלית. מאז זכה הנושא לטיפול נרחב מנקודות מבט תיאורטיות שונות (Graf & Ussishkin 2003, Schwarzwald 2005, Dekel 2014, Bolozky 2006).

שאלת הביצוע הפונטי של הצרורות הפונמיים בעברית המקראית, הידועה גם כשאלת ההגייה של השווא – שווא נע או נח – זכתה לטיפול נרחב מאז ימי הביניים, וסוכמה לראשונה בספרות הבלשנית העברית בידי צבי סגל ביסודי *הפוניטיקה העברית* (סגל תרפ"ח). בעוד שבעברית המקראית מדובר בשחזור תיאורטי של השפה הקדומה, הרי בעברית הישראלית מדובר בחקר הביצוע הטבעי של דוברי עברית ילידיים. מפגש מעניין בין שתי המערכות האלה נוצר בקריינות העל-מנהגית של התנ"ך בפי דוברי עברית בני זמננו.

בהרצאתנו נבחן את המפגש הזה בשלושה הקשרים של קריינות המקרא: (א) בקריינות של דן כנר, (ב) בקריינות של קריין עלום שם מתוך האתר של מכון ממרא, ו-(ג) בשיעורים מוקלטים ומתומללים של הכנת בני-מצווה לעלייה לתורה.

ניתוח הנתונים יתבסס על מספר סביבות פונולוגיות לבחינת הביצוע של השווא: (א) כּ, ק, ל, ן בראש מילה, (ב) בראש מילה כיחידה מורפולוגית, (ג) אחרי תנועה גדולה, (ד) אחרי שווא נח, (ה) אחרי עיצור כפול, (ו) שווא מרחף אחרי כּ, ק, ל, (ז) מרחף עקב חילוף מורפולוגי, (ח) מרחף אחרי ו בראש מילה.

שאלות המחקר:

א. האם יש הבדלים בהגיית השוואים אצל הקריינים השונים של הטקסט המקראי?
ב. האם החריגות מההגייה העל-מנהגית של השוואים תואמות את דפוסי הגיית הצרורות של העברית הישראלית ובאילו סביבות?

ממצאים ראשוניים מעידים על קיומם של הבדלים, שלפחות חלקם נעוץ בחדירה של דפוסי העברית הישראלית אל הקריינות העל-מנהגית.

ביבליוגרפיה

- סגל מ.צ. (תרפ"ח). יסודי הפוניטיקה העברית: חקירה בהברון העברי ותולדותיו: בצירוף טבלות וציורים. דפוס הספר. רוזן, ח. (תשט"ז). *העברית שלנו: דמותה באור שיטות הבלשנות* (פרק חמישי, סעיף 15). תל אביב: עם עובד.
- Bolozky, S. (2006). A note on initial consonant clusters in Israeli Hebrew. *Hebrew Studies*, 47(1), 227-235.
- Dekel, N. (2014). *Colloquial Israeli Hebrew: A corpus-based survey* (Ch. 2). Berlin: Walter de Gruyter.
- Graf, D. & Ussishkin, A. (2003). Emergent iambs: stress in Modern Hebrew. *Lingua*, 113(3), 239-270.
- Schwarzwald, O. R. (2005). Modern Hebrew consonant clusters. In *Perspectives on language and language development* (pp. 45-60). Boston, MA: Springer.

ליטון עממי במרשתת והנלמד ממנו

נמרוד שתיל

א. רקע: האלפבית העברי מוגדר כאלפבית בלתי גמור, כלומר, יש בו ייצוג חלקי ולא מלא של התנועות. אחד מניסיונות תיקון הכתיב כבר מעל מאה שנה הוא ליטון הכתיב. מאז נוצרו תקנים רשמיים אחדים לליטון המבוססים על "חוקי הלשון" (כדוגמה, ISO 259-3). באחרונה גוברת בעברית תופעת הליטון העממי עקב השימוש הנרחב במרשתת לצרכים מגוונים.

ב. מתודה והשיבות הנושא: יש חשיבות מתודית בחקר הליטון העממי, כי הוא מאפשר להשוות בין התקן המורפולוגי המוצע בתקנים רשמיים ובין המציאות הלשונית. בניגוד לשיטות מחקר המבוססות על הקלטת דוברים מכוונת או אקראית, המחייבות פענוח בידי דוברים אחרים, הדובר המלטן את עצמו, מפענח בעצמו את הגייתו.

יש לכך גם היבטים סוציו-לינגוויסטיים. בהיות הליטון העממי נתון ב-Big Data, ניתן לבצע לגביו שאילתות שאין להן מענה בקורפוס קטן, ניתן גם לזהות את המשלב הלשוני (פורום עממי מול פרסום רשמי).

ג. דוגמה מחקר המורפולוגיה: במחקר זה נבדקה הקטגוריה של צורת רבים נסמך של משקל מְקָטֵל, שעל פי תקן ISO-259-3 צריכה להילטן miqtle (בחיטוף של תנועת a). בתשובה לשאילתה "migdaley" נמצאו 18 תבניות שונות, כלומר, 18 סומכים שונים, שהם שמות מסחריים שונים, כדוגמה, Migdaley Hatseirim ("מגדלי הצעירים") ועוד 7 תבניות לשאילה "migdalei", בסך הכול 25 תבניות. לשאילתה "migdeley" נמצאה תשובה אחת, Migdeley Ne'eman, אך הצורה Migdaley Ne'eman נפוצה יותר. הנתונים מראים כי המלטנים אינם מודעים לצורה הנדרשת על פי "חוקי הלשון". החריג (שנמצא באתר "מפה") הוא האיבר המסומן מבחינה סוציו-לינגוויסטית או היפר-סטנדרד (במינוח של ח"ב רוזן).

מהבחינה הסוציו-לינגוויסטית נתוני הרשת מגלים באיזו מידה יש הישמעות לחוקי הלשון מצד גופים רשמיים. הכתובת

<http://www.justice.gov.il/Publications/Tenders/Documents/mismachey michraz 2016-2013.pdf>

מעידה כי גם משרד המשפטים (כמו גם משרד החינוך) מתפקד בעניין זה על פי חוקי הלשון הדבורה.

ד. בקטגוריה אחרת, חקר בסיסים בחילוף מורפו-פונטי בנטייה כגון **אשנב-אשנבים**, נמצאו נתונים מעניינים: במאמר באיטלקית (מאת מתרגמת מעברית לאיטלקית) ברשימת המקורות הופיע ליטון: **Eshnavim Bi-Khnisot Tzdadiyot**.

דרך ליטון אלו ניתנת לפירושים שונים: א. המלטן מכיר את החוקים בצורה חלקית. ב. המלטן בוחר היכן להיכנע לחוקי הלשון הרשמית, והיכן ללכת לפי חוקי הלשון הדבורה. האפשרות השנייה נראית יותר.

ה. סיכום: ניתן לראות שדוברי השפה אינם מצפים לתקני ליטון מוכתבים בידי האח הגדול, והם מוצאים דרכים לליטון עצמי. דרכי הליטון העממי מעידות על מבנה הלשון הפנימי של הכותבים / דוברים. השלכה: האם הכתבת ליטון מגבוה יכולה לתקן את לשון הדוברים?

ביבליוגרפיה

- אורנן ע', בראשית היה השפה, ירושלים: האקדמיה ללשון העברית, תשע"ג
- Shatil, N., *Regularization of Paradigm*, Encyclopedia of Hebrew Language and Linguistics, Leiden, Boston, 2013, V3 p-z, pp 345-350.
- Neuman, Y., *The Emergence of Masculine Plural Morpheme in Modern Hebrew*, Hebrew Studies LIX, 2018, pp 277-300.
- Ornan, U., *Conversion of Hebrew Characters into Latin Characters*, International Organization for Standardization, Information and documentation – ISO 259-3: 1999, (https://en.wikipedia.org/wiki/ISO_259)

הסוד הכמוס של תרגומי המקרא בלשונות היהודיים

שפרה שנול

המנהג של קריאת התורה בשבתות ופירושה החל במאה החמישית לפ"ס בארץ ישראל בתקופת שלטונם של הפרסים. בדורות הראשונים החכמים הרחיבו את הרשות לא רק לפרש אלא גם לתרגם לשפה המובנת לקהל הרחב, ואימצו את שיטת התרגום של מסמכים רשמיים באימפריה האחמנית. הנוהל המקובל בממלכה היה כתיבת המסמכים בארמית, השפה השלטת, ותרגומם באופן מילולי לשפה אירנית באוזני השליטים. במרוצת הדורות בבתי כנסת קבעו שיטה זו גם בקריאה השבועית של התורה ובתרגומה לשפה הנפוצה במקום. נוהל זה היה מקובל ברוב לשונות היהודים הידועות לנו היום: ארמית וערבית, ובקבוצת הלשונות האירופיות: יוונית יהודית, איטלקית-יהודית, לדינו, ועוד. המשותף לרובם הוא אופי התרגום המילולי, ושילוב של אוצר מילים עברי הלקוח מהמינוח הדתי והתרבותי, שאינו קיים בלשון התרגום. לפי הכללים שקבעו חכמים הקריאה חייבת להיות מהטקסט המקודש והכתוב, כלומר התורה, והתרגום חייב להיות בעל פה כדי שלא יתקדש. מסיבה זו, הימנעות קדושת תרגום אחד, ברוב השפות קיימים תרגומים שונים השומרים על מבנה של תרגום מילולי. לכן, אין לנו כמעט כתבי יד של התרגומים, לעומת זאת נשמרו כתבי יד של גלוסרים שבאמצעותם יכול היה המתרגם ללמוד ולשנן את התרגום. הגלוסרים היו לעזר ללימוד הטקסט המקראי גם בבתי המדרש. הסופרים אימצו את הכתב העברי לכתבת הגלוסרים ולאחר מכן לכתביהם השונים בלשונות המאומצות (פרשנות. שו"ת, ליטורגיה ועוד).

תרגומי המקרא עברו מדור לדור בעל פה עד ימינו, והם מצוטטים גם בספרות השו"ת וגם בפרשנות היהודית בימי הביניים. במאה השש עשרה, לאחר גירוש ספרד ובראשית העת החדשה והמצאת הדפוס, העזו חכמים ופרנסי קהילה להדפיס את התרגומים.

בהרצאתי אתמקד בשניים מהם: חומש קושטא (1547) ותנ"ך פרארה (1553). המהדירים של תנ"ך קושטא, הכולל מקור בעברית ושני תרגומים בלדינו וביוונית-יהודית, שמרו אמונים לכתב העברי ולמבנה הגלוסרים הפותח ב'דיבור המתחיל' בעברית ולאחר מכן בתרגום לשפה הלועזית, שנכתבה בכתב עברי. אבל בתרגום פרארה, שמטרתו הייתה קירוב המומרים וצאצאיהם ליהדות, חל מפנה רציני ניכר בהצגת התרגום. ראשית כול, הוא נכתב בכתב לטיני והמהדירים לא הציגו את דיבור המתחיל בעברית אלא נוסח טקסט התרגום ברציפות.

העיון בתרגומים והמעקב אחר השתרשותם בקהילות היהודיות במשך יותר מאלפיים שנה מעלה את השאלה האם התרגומים הם רק תוצאת הקפדה בשמירת ההלכה של קריאה ותרגום, או שטמונים בהם גם תהליכים לשוניים נוספים שאיננו ערים להם. בין התהליכים הראויים לעיון מיוחד: א) המתח הקיים בין מסורת בעל פה לבין טקסט כתוב, ב) תרומתו של הכתב העברי ליצירה חדשה של לשון הטקסט, ג) האם התרגום המילולי הוא רק 'בדאי' או טמון בו גרעין למימד חדש של הלשון. ועוד יש להוסיף ולהדגיש שהשתלשלות זו הייתה גם המקור לצמיחתן ללשונות היהודים. במענה לשאלות אלו מצאנו לנכון להיעזר בכלים שמעניקה הבלשנות הכללית ובמשנתו המדעית של חיים רוזן בפרט.

ביבליוגרפיה:

Biblia de Ferrara, (Moshe Lazar ed.), Madrid 1996.

Les cinq livres de la loi (le Pentateuque), traduction en néo-grec publiée en caractères hébraïques à Constantinople en 1547, (D.C. Hesselning ed), Leiden-Leipzig 1897.

Rabin, Chaim, 'The translation process and the character of the Septuagint,' *Textus* 6 (1968), 1-26.

הצילימים ובצל, אורז ועדשים – בין שם קיבוצי לשם פריט ובין יחיד לרבים

קרן דובנוב

בשפות שיש בהן קטגוריה של מספר עשויות להיווצר מערכות מגוונות של שמות העצם ספירים ולא ספירים. בשם עצם ספיר, כגון חתול או שולחן, צורת היסוד היא צורת היחיד, לעומת זאת בשם עצם לא ספיר, כגון מלח או שמן, צורת היסוד אינה מאופיינת מבחינת מספר (אך עשויה לעבור לתחום השמות הספירים), ואילו צורת הרבים, אם היא קיימת, עשויה לציין משמעות מילונית אחרת, כגון מיני החומר – שמנים אתריים וכדומה.

שמות הצמחים הנאכלים הם קבוצה מעניינת מפני שבתחום הזה אין הכרעה סמנטית מובהקת בין יבול אחיד (מעין חומר) לבין פריטים (יחיד ורבים). שלא כערבית, בעלת המערכת המשולשת שם קיבוצי – פריט יחיד – פריטים רבים, כגון: تَفَّاحٌ, تَفَّاحَةٌ, تَفَّاحَاتٌ, ושלא כעברית המקראית המבחינה לרוב בין שם צמח לשם פרי (תאנה – תאנים), העברית בת ימינו פיתחה מערכת שנראית לכאורה לא סדירה ולא יציבה:

עדשים לעומת שעועית, אפונה ואורז;

כוסמין לעומת חיטה, שעורה ושיפון;

תפוחי אדמה, הצילימים, קישואים, עגבניות, מלפפונים לעומת סלק, גזר, בצל, צנון וכרוב;

תות וגם תותים, אבל תמיד תפוזים ואשכוליות לעומת פטל.

אנה וז'ביצקה עסקה בסוגיה הזאת בנוגע לאנגלית בכלים של סמנטיקה סינכרונית. לפי גישתה כל אי-סדירות היא בת נימוק ולא שרירותית. בהרצאה יוצע, על פי נתוני העברית החדשה, שאכן האי-סדירות בסוגיית הצמחים והפירות ניתנת להסבר בכל מקרה ומקרה, אבל יש בו משקל רב לגורמים היסטוריים, ובפרט למגע בין לשונות. רוב שמות הפירות והירקות בעברית החדשה מורשים מן העברית המקרא ומלשון חכמים (לעיתים בתזוזות סמנטיות קלות), אבל מבחינת הספירות נבנתה המערכת מחדש בהשפעה ניכרת של לשונות המגע האירופיות. יידונו גם מגמות בהתפתחות המערכת בשנים האחרונות.

ביבליוגרפיה

א' כהן, יחיד ורבים בצמחים במקרא, בית מקרא יח (תשל"ג), עמ' 531 – 532.

Corbett, G., *Number*, Oxford 2000.

Rothstein, S, Counting and the Mass/Count Distinction, in: *Journal of Semantics*, 27/3, 2010, pp. 343–397.

Wierzbicka, A., Oats and wheat, the fallacy of arbitrariness, in: *Iconicity in Syntax*, Stanford 1985, pp. 311–342

מצירוף הוצאה מן הכלל לאופרטור שלילה: גלגולה של בלתי במקרא ובעברית בת ימינו

רותי ברנדנשטיין

במחקר זה אעסוק בתהליך הידקדקות (גרמטיקליזציה) בו רכיב הוצאה מהכלל הופך לאופרטור של שלילה. אתמקד בצירוף המקראי **בלתי** שהחל את דרכו כצירוף הוצאה מהכלל, כמו בדוגמה (1):

1. וַיַּחַר-אַף הַיהוָה, בַּיּוֹם הַהוּא; וַיִּשְׁבַּע, לֵאמֹר: אִם-יָרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֲלִים מִמִּצְרַיִם, מִכֵּן עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה, אֶת הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב: כִּי לֹא-מִלְאוּ, אֶתְרֵי בְּלִתֵי כָּל-בְּנֵי-יִפְנֵה, הַקְּנָזִי, וַיְהוֹשֻׁעַ, בֶּן-נּוּן: כִּי מִלְאוּ, אֶתְרֵי יְהוָה. [במדבר, לב, י-יב]

על פי אבן שושן (תשמ"א), הצירוף **בלתי** מקורו מן השורש בל/בלה (בלת+י יחסת קניין) ושימושיו המקראיים רבים. בטווח שלילה קיומית, **בלתי** משמש להעצמת בלעדיות, כמו אומר 'רק' (בדומה ל-**אלא** במשנה, ברדנשטיין ואריאל, בדפוס), כמו בדוגמה הבאה בה מועצמת בלעדיותו של האל:

2. אִין-קְדוּשׁ פִּיהוּ, כִּי אִין בְּלִתָּהּ [שמואל א, ב,ב]

העצמת בלעדיות זו בשימוש **בלתי** בטווח השלילה מתפרש גם ככיווי תנאי, כמו אומר 'רק אם', כמו בדוגמה הבאה:

3. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבִיהֶם, וְשָׁבוּ שָׁבְרוּ-לָנוּ מֵעַט-אֲכָל. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵינוּ, הַיּוֹדָה, לֵאמֹר: הַעֵד הַעֵד בְּנוּ הָאִישׁ לְאֹמֶר לֹא-תָרְאוּ פָנַי, בְּלִתֵי אַחֲכֶם אֶתְכֶם [בראשית מג, ב-ג]

שימוש זה הוביל להוספת תנאי מפורש לאחר **בלתי** כמו בדוגמה הבאה:

4. לֹא נִשְׁאַר לְפָנַי אֲדָנִי, בְּלִתֵי אִם-גִּוְיָתְנוּ וְאֲדַמְתְּנוּ. [בראשית מז יז]

בהקשרים מסוימים, **בלתי** התנאי מתפרש גם כמילת שלילה אדברביאלית (תואר- פועלית) ומשמעותו: לא/אין, בטווח מילת יחס **עד**. בדוגמה הבאה, למשל, **בלתי** עשויה להתפרש כמילת תנאי מחד ומילת שלילה מאידך:

5. אִישׁ שֹׁכֵב וְלֹא יָקוּם עַד בְּלִתֵי שְׁמַיִם לֹא יִקְרְצוּ וְלֹא יִלְעָרוּ מִשְׁנָתָם [איוב יד, יב]

אך שימושה הנפוץ ביותר של **בלתי** כמילת שלילה אדברביאלית במקרא הוא בצירוף מילת היחס 'ל', כמו בדוגמה הבאה:

6. וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אָתָּה הָמֹן הַעֵץ אֲשֶׁר צוֹיֵתִיד לְבִלְתֵי אֲכָל מִגְּנוּ אֶקְלֵת [בראשית, ג, יא]

לבסוף, **בלתי** באה במקרא כמילת שלילה טרום-תוארית, כמו בדוגמה הבאה:

7. וְלֹא-דִיבַר שְׂאוֹל מֵאוּמָה, בַּיּוֹם הַהוּא: כִּי אָמַר מִקְרָה הוּא, בְּלִתֵי טְהוֹר הוּא כִּי-לֹא טְהוֹר [שמואל א, כ, כו]

שימושה זה האחרון של **בלתי** הוא שימושה הבלעדי של **בלתי** בעברית בת ימינו. אך בעוד שהצירופים 'בלתי אפשרי', 'בלתי נסבל' ו'בלתי ראוי' דקדוקיים בעברית, הצירופים 'בלתי חכם', 'בלתי מקולקל' ו-'בלתי אדום' אינם אפשריים. מדוע כך הדבר? התשובה, כך אראה, טמונה בהיסטוריה.

לבסוף, אדון במגמה בת ימינו בה **בלתי** הופכת מתחילית למילה עצמאית המתארת אדם 'בלתי נסבל'. זאת בעקבות חיקויה של מיכל דליות (סופר-נני) בתכנית הסאטירית "ארץ נהדרת" בה היא מתארת ילדים "'בלתי". כך, בדומה למילים **נטול** (נטול קופאין), **דו** (דו מיני/ת), **טרנס** (טרנס-ג'נדר) ועוד, **בלתי** הופכת בימינו אנו למילה העומדת בפני עצמה.

ביבליוגרפיה

ברדנשטיין, רותי ואריאל, מירה (בדפוס): '**אלא** במשנה ובעברית בת זמננו', בלשנות עברית, אורה

"כבשנו או שחררנו" – תמורות סמנטיות בהמשגה של מקראות הלימוד

אושרי זיגלבוים

ברטוריקה הפוליטית של התנועה הציונית ביטא המושג 'שחרור' את שחרורה של המולדת מעולו של המנדט הבריטי ואת שחרור הטריטוריה באמצעות צירופם של שטחים שהיו בידי הערבים לשטחה הריבוני של מדינת ישראל. המושג 'כיבוש' השגור בשיח הפוליטי בישראל, הוא מושג מורכב. מבחינת החוק הבין-לאומי, כיבוש הוא פעולה לוחמנית המובילה לשליטה זמנית בשטח עד להסדרתו בהסכם שלום, אולם הגבולות של מדינת ישראל הם עמומים ונתונים למחלוקת, והדרך לסיום הכיבוש אינה ברורה.

הגיאוגרף וחוקר התרבות, פרופסור מעוז עזריהו, הצביע על כך שמתן שם לאירוע היסטורי מעניק פרשנות לאירוע בהתאם לנקודת מבטו של מעניק השם, ובהתאם למשמעות שהוא מעוניין להעניק לאירוע (עזריהו, 1995: 26–29). הפסיכולוג החברתי-פוליטי, פרופסור דניאל בר-טל, ושותפיו טוענים שהגדרת מצב נתון תלויה בתפיסת המציאות הנובעת מהאידיאולוגיה, מהאמונות, מהערכים ומהמניעים של אנשים. באותו אופן השינויים הגיאוגרפיים שהתרחשו במלחמת ששת הימים התפרשו כ'שחרור', כ'החזקה', או כ'כיבוש' כתלות בתפיסת המציאות של כל קהילה (בר-טל, הלפרין, שרביט, רוזלר ורביב, 2008: 360–361).

מטרת ההרצאה היא להשוות באמצעות כלים בלשניים-סמנטיים (סוברן, 2006) בין יצירות המופיעות במקראות לימוד מזרמי חינוך שונים – ממלכתי, ממלכתי-דתי, חרדי ואנתרופוסופי, ולבחון את התמורות הסמנטיות שחלו במושגים 'כיבוש' ו'שחרור'. מהמחקר עולה כי שינוי בבחירת מילים משקף שינוי בתפיסת עולם, כך ללקסמה 'כיבוש' נוספה עם הזמן משמעות שלילית, ולכן התגלה הרצון להמירה בלקסמה 'שחרור', ובכך להרחיק אפשרות של תפיסת החברה הישראלית כחברה כובשת. מהתבוננות דיאכרונית בשימוש בשני השורשים כ-ב-ש ו-ח-ר-ר ובנטייתיהם במהדורות השונות של מקראות הלימוד עולה כי חל שינוי בקונוטציה של כל אחד מהם – השורש כ-ב-ש הופיע לראשונה בהקשר חיובי, ומשם קיבל בהדרגה משמעות גלווית ניטרלית ולבסוף שלילית. לעומתו השורש ש-ח-ר-ר הופיע תחילה כנרדף לשורש כ-ב-ש, ועם השנים קיבל משמעות ריגושית וחיובית, בעיקר בהקשר לשחרור ירושלים במלחמת ששת הימים. הבחירה להשתמש במושג 'שחרור' היא למעשה הצדקה של החברה הכובשת וביטוי למערכת אמונות חברתיות המצדיקות את נסיבות הכיבוש. במבט משווה בין מקראות הלימוד של זרמי החינוך השונים ניכר כי עורכי המקראות של זרמי החינוך השונים בוחרים להשתמש במושגים המבטאים את השקפת עולמם, וחותרים לעבר מטרותיהם האידיאולוגיות. ייחודו של המחקר הוא בשימוש בכלים סמנטיים-קוגניטיביים לזיהוי מבנים הכרתיים-תודעתיים התורמים להבנת המושגים 'כיבוש' ו'שחרור' ותפקידם בחברה הישראלית.

ביבליוגרפיה

בר-טל, ד' הלפרין, ע' שרביט, ק' רוזלר, נ' ורביב, ע' (2008). כיבוש מתמשך: היבטים פסיכולוגיים-חברתיים של חברה כובשת. סוציולוגיה ישראלית, ט(2), 357–386.

סוברן, ת' (2006). שפה ומשמעות – סיפור הולדתה ופריחתה של תורת המשמעים. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

עזריהו, מ' (1995). פולחני מדינה: חגיגות העצמאות והנצחת הנפלים בישראל 1948–1956. קריית שדה-בוקר: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

עיונים בלשון התשובות בפרובנס של ימי הביניים – הראב"י אב"ד כמקרה בוחן

רחל טל

בהרצאה זו ייבחנו חלקים מקורפוס התשובות של ר' אברהם בר' יצחק אב בית דין מנרבונה שבפרובנס (ראב"י אב"ד; 1158–1080/5), שלו שני כתיבי יד עיקריים. בקבצים אלו ישנן קבוצות כפולות של תשובות, ואלו הן המשמשות בסיס למחקר.

מקור רבדיה הראשוניים של לשון התשובות הוא כמובן בלשון האמוראים של התלמוד הבבלי. עם זאת, סגנון הכתיבה של הראב"י אב"ד קרוב לזה של גאוני בבל שביססו את ספרות התשובות ואת הז'אנר שלה. על רקע זה עולה השאלה אם מדובר בלשון כבולת טקסט, או בלשון חופשית – שבה מצופות התפתחויות לשוניות חדשות.

ההרצאה תעסוק במערכת הזמנים כפי שהיא עולה מתוך עיון בלשון התשובות. נוסף על כך ייבחנו היבטים חדשים במערכת הפועל בהשוואה לרובדי העברית הקדומים.

יש לציין שמחקרים מעטים ביותר של העברית במרחב גיאוגרפי זה בימי הביניים נכתבו במהלך השנים, ומכאן חשיבות נוספת למחקר. כמו כן יש בעבודה זו כדי תרומה למחקר ספרות התשובות ולהבהרת תופעות בעברית החדשה, אשר ינקה רבות מן העברית של ספרות השו"ת בימי הביניים.

ביבליוגרפיה:

- מישור, מ', מערכת הזמנים בלשון התנאים (עבודת דוקטור), ירושלים תשמ"ג.
מוצ'ניק, מ', "הבעות זמן, מודוס ואספקט בעברית החדשה", בלשנות עברית 27 (תשמ"ט), עמ' 29–54.
שטרן, נ', "הג"מ ודמוי-פועל + שם פועל בעברית הישראלית", לשוננו מז (תשמ"ג), עמ' 248–263.

על מאפיין של לשון מקוונת בספר לילדים

בת-ציון ימיני

בחקר השיח מקובלת החלוקה הכללית של הסוגות לשיח הכתוב והשיח הדבור. כותבים ודוברים בחברה האוריינית נהגו לכבד את כללי השיח שקבעו גבולות ברורים לכל אחד מסוגיו, וכל הפרה שלהם נחשבה לסטייה. מאז שנכנסה לחיינו התקשורת המקוונת נפרצו גבולות אלו, ונוצר מעין שיח ביניים של לשון כתובה-דבורה שיש המכנים אותו "כתיבור" (לוטן ושמעוני, 2005).

Lewin (2008) מביאה ממצאי מחקר שנערך בשנת 2007 בארצות הברית שבו נבדקה כתיבתם של תלמידים מתבגרים במטלות בית הספר, ונמצא שאצל כמעט שני שלישים מהם יש זליגה של מאפייני התקשורת האלקטרונית למשימות בית הספר. לשיח הכתיבור מאפיינים רבים שאחד מהם ויתור על הנושא בגוף ראשון בזמן הווה, למשל במשפט: 'מגיעה בעוד שעה' שבו הושמט הנושא 'אני'. במשפט זה הפעולה היא אימפרפקטיבית, אך במשפטים אחרים היא יכולה לציין פעולה המתרחשת בזמן הווה. השמטת הנושא החלה בלשון המסרונים והתפשטה במהירות לכל אמצעי המדיה הדיגיטלית.

מאחר שהמשפט הוא יחידה תחבירית המכילה פרדיקט, והפרדיקט הוא גרעין המשפט המציין את החידוש שבו (יזרעאל, 2016), המסר שבנושא הפועלי מועבר לכל המשתתפים בשיח, וכמו בכל תהליך תקשורת תקין, המוען מקבל משובים שגם בהם נשמט הנושא לעיתים. וייסמן וגונן (תשע"א: 28) מפרטים מאפייני כתיבה רבים של הלשון המקוונת הנובעים מהנטייה שלה לקצרנות, אך אינם מזכירים את השמטת הנושא. בהרצאה זו אראה כיצד "זלג" מאפיין כתיבה זה של השמטת נושא המשפט בגוף ראשון בהווה לסיפור ילדים לגיל הרך שנכתב לאחרונה, ואדגים משפטים מן הספר.

הסיפור הוא "אולי נתחלף?" שכתבה דפנה שטרומ (2017). סיפור זה נכלל ב"ספריית פיג'מה לילדים". במיזם זה מופצים ספרי איכות לילדים מתוך מטרה להנחיל את אהבת הקריאה והספר ולעודד שיח בנושא ערכים ומורשת יהודית-ישראלית. המיזם שהתחיל בארצות הברית הופעל גם בישראל החל משנת 2009, וכיום משתתפים בו עשרות אלפי ילדים בגנים ובכיתות א' ו-ב'.

הסיפור מתאר כיצד בכל אחד מימות השבוע בעלי חיים שונים מציעים לילד, גיבור הסיפור, להתחלף איתו וללכת במקומו לגן, אך הוא אינו מסכים. הסיפור כתוב בגוף ראשון בלשון הווה, אך בחמישה משפטים מתוך שלושה עשר שבהם הנושא צריך להיות כינוי גוף המדבר חסר הנושא:

- ביום שני בבוקר **צועד** לי בשדרה...

- יום שישי בבוקר, היום הכי נחמד, **מביט** לכל הכיוונים – אין פה אף אחד [...] **מדלג** בשביל לגן...

- **פותח** את הדלת, **מעיף** סביב מבט – המון אורחים הגיעו לקבלת שבת.

האם ראוי להטמיע בגיל הרך שפה לא תקנית, וכיצד אנו מעודדים את הקריאה והנחלת הלשון בספר הסוטה מכללי הסוגה הספרותית? נראה שכמו בארצות הברית גם בישראל אנו צועדים לקראת מגמה זו בפיקוח משרד החינוך או בלעדיו.

ביבליוגרפיה

וייסמן, כ' וגונן, א' (תשע"א). עברית אינטרנטית. ירושלים: כתר.
יזרעאל, ש' (תשע"ו). משפטים חד-איבריים בעברית המדוברת. בתוך ע' גונן (עורכת), תעודה 19 - חוקרים עברית מדוברת (עמ' 411-452). תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
לוטן צ' ושמעוני ש' (2005). התפתחות חשיבה מקצועית של מורות בשנה הראשונה לעבודתן במהלך שיח קשיים מקוון. בתוך ע' קופרברג וע' אולשטיין (עורכות), שיח בחינוך: אירועים חינוכיים כשדה מחקר (עמ' 75-111). תל-אביב: מכון מופ"ת.
שטרומ, ד' (2017). אולי נתחלף? תל-אביב: ספריית פועלים.

Lewin, T. (25/4/2008). Informal Style of Electronic Messages Is Showing Up in Schoolwork Finds. *The New York Times*. Retrieved from:

https://www.nytimes.com/2008/04/25/education/25writing.html?_r=2&oref=slogin&oref=slogin

הצילום בשער האחורי לקוח מתוך כתב יד עתיק של הטקסט היווני מאת הרודוטוס. את הטקסט היווני של ההיסטוריות מאת הרודוטוס הזהיר פרופ' חיים רוזן בסדרת המהדורות המדעיות הנודעת של טויבנר. המפגש ה-35 של החוג הישראלי לבלשנות מתקיים בירושלים בסימן 20 שנה להליכתו של חיים רוזן. יהי זכרו ברוך.